

Marino Manin, *Istra na raskrižju: O povijesti migracija pučanstva Istre*, Zagreb: Profil multimedija – Institut za migracije i narodnosti, 2010., 170 str.

Knjiga povjesničara Marina Manina izdana u nakladi Profila i Instituta za migracije i narodnosti predstavlja sintezu istraživačkog rada ovoga plodnog istraživača povijesti Istre. Marino Manin radio je u Institutu za suvremenu povijest, odnosno Hrvatskom institutu za povijest u Zagrebu i Zavodu za društvene i povijesne znanosti HAZU u Rijeci. Potom je obnašao dužnost ravnatelja Instituta za migracije i narodnosti u Zagrebu nakon čega se vratio u matičnu ustanovu – Hrvatski institut za povijest. Polje je autorovih interesa Istra od XVIII. do XX. st., napose njena gospodarska problematika.

Knjiga je nastala objedinjavanjem sadržaja šest znanstvenih radova, a vremenski obuhvaća razdoblje od kraja srednjeg vijeka do samog kraja Drugoga svjetskog rata. Nakon uvoda (str. 7 – 11) slijedi prvo poglavlje pod naslovom »Uvjeti naseljavanja novopridošlog stanovništva u Mletačku Istru« (11 – 45). U ovom poglavlju autor naglašava važnost etničke slike stanovništva u Istri, koja je uvjetovana useljavanjem novopridošloga stanovništva, a koja se osobito očitava u analizi investitura o dodjeli neobrađenih zemljišta. Autor je s posebnom pažnjom analizirao Vodnjan pružajući niz primjera koji su oslikavali problematiku privođenja kulturi zapuštenog zemljišta između 1585. i 1652., u vrijeme najveće demografske i društvene krize u Istri. Manin je vrlo precizno uočio razlike između investitura izdanih od strane istarskih providura do 1592. i kasnijih, koje su izdavali rašporski kapetani. Razlike su se naime odnosile na vrstu, ali i veličinu zemljišta koja su dodjeljivana. Brojne tablice koje se nalaze pri kraju poglavlja pružaju čitatelju preglednu sliku navedenih podataka, a usto daju dodatnu vrijednost autorovim nastojanjima da čitatelju približi ovaj fragment istarske prošlosti.

U drugom poglavlju naslova »Hrvati u slovenskome dijelu Istre u vrijeme mletačke uprave« (45 – 53) autor piše o naseljavanju Hrvata u dijelove Istre koji se danas nalaze pod suverenitetom Republike Slovenije. Prema Maninu Hrvati su na to područje dolazili na tri načina: prvo, useljavanjem iz raznih dijelova Istre ponajviše u Kopar koji ih je privlačio zbog svog administrativnog značaja; drugo, u organizaciji Mletačke Republike koja ih je naseljavala na ta područja opustošena kugom, malarijom i ratovima; treće, doseljavanjem Hrvata iz Dalmacije, koji su kao dio posada ratnih lađa bili smješteni na tom području.

Treće poglavlje »Odnos stanovnika Istre prema Trstu« (53 – 61) donosi nam autorovo viđenje odnosa stanovnika Istre naspram Trstu, napose od kraja XVIII. stoljeća. Trst je u to vrijeme predstavljao gospodarsko, kulturno i prosvjetno središte kojem su gravitirali stanovnici Istre. Zbog svog razvoja u jako trgovačko središte i velikog povećanja broja stanovnika, Trst se nametnuo u regionalno središte koje je po svojoj moći, ali i broju stanovnika, bio neusporediv s ostalim gradovima na Poluotoku. Osim toga, valja spomenuti kako je djelovanje biskupa Jurja Dobrile dovelo do izlaženja lista *Naše sloge* upravo u Trstu. Najvažnija luka Habsburške Monarhije i treća luka po veličini na Sredozemlju činile su ga privlačnim novoj radnoj snazi koja je pristizala iz svih dijelova Istre. Kasnije, nakon

Drugog svjetskog rata, mnogi Talijani i Hrvati potražili su svoj novi dom upravo u Trstu. Stoga Manin zaključuje kako je povijest Istre i Trsta iznimno jako povezana.

U suradnji s prof. dr. Nevijom Šetićem, nastalo je poglavlje »Hrvatski gimnazijalci iz Istre u Karlovačkom i Zagrebačkom đlačkom internatu između dvaju svjetskih ratova« (61 – 103). Manin ovdje analizira djelovanje Đlačkog internata najprije u Karlovcu od 1919. do 1925., a potom i u Zagrebu od 1925. do 1941. godine. Oba su internata imala zadaću zbrinuti polaznike Pazinske gimnazije koja je ukinuta zbog španjolske groznice nakon Prvog svjetskog rata, a koju su talijanske okupacijske vlasti oklijevale ponovno otvoriti. Obradom arhivske građe prikazuje se djelovanje Đlačkog internata i ritam života pitomaca koji su ga pohađali. Analizirano je socijalno podrijetlo i teritorijalna raspodijeljenost pitomaca polaznika, a pružen je i tablični prikaz dobivenih rezultata, uz popis poimence svakog polaznika između 1919. i 1941. koji se nalazi na kraju samog teksta.

Manin osobito naglašava značaj pokušaja talijanske vlasti da sastavi popis inojezičnoga pučanstva u sjeveroistočnim provincijama Italije iz 1939., o čemu govori poglavlje »O propasti Talijanske politike odnarođivanja u Istri (tajno popisivanje istarskih Hrvata iz 1939. godine« (103 – 125). Originalni popis nije poznat, odnosno ne zna se u kojem se arhivu čuva, međutim, poznata je mikrofilmska preslika koja se nalazi u National Archives u Washingtonu. Povjerljiv članak iz 1939. nastao je na temelju popisa koji je proveden 1936., u kojem Manin uviđa da je broj hrvatskih govornika približno isti kao i u popisu iz 1910. što navodi na mišljenje da talijanska politika odnarođivanja hrvatskog stanovništva nije dala očekivane rezultate.

Posljednje poglavlje nosi naslov »O ljudskim gubicima i egzodusu iz Istre u Drugome svjetskom ratu i poraću« (125 – 141). Manin najprije daje kritički osvrt na literaturu koja se bavi ovakvom problematikom, naglašavajući da su o toj problematici više pisali književnici nego povjesničari. Potom prelazi na problematiku pitanja jama, odnosno fojbi ili nasilnog lišavanja života ljudi bez prethodnog sudskog postupka nakon kapitulacije Italije u rujnu i listopadu 1943. i tijekom kraja rata u svibnju 1945. Analizom izvora, tvrdi Manin, došlo se do podatka o odgovornosti jugoslavenske strane za otprilike četvrtinu takvih slučajeva. Na pitanje ljudskih gubitaka nadovezuje se i poratno pitanje egzodusa ili iseljavanja ponajviše talijanskog stanovništva iz Istre, do kojeg dolazi zbog gubitaka teritorija od strane Italije, Pariškim mirovnim ugovorom iz 1945. i Londonskim memorandumom iz 1954., a čiji je broj procijenjen na oko 220 do 225 tisuća ljudi. Knjigu na kraju krasi sažeci na engleskom (141 – 146) i talijanskom jeziku (147 – 153) te kazalo osobnih imena (155 – 162) i zemljopisnih naziva (163 – 170), kao i kazalo ilustracija (171) koje je pripremio autor.

Na 170 stranica teksta Manin pokazuje iznimnu umješnost u rekonstrukciji povijesnih događaja, ali i hrabrost svojstvenu znanstveniku hvatajući se u koštac s uvijek aktualnim, iako pomalo kontroverznim, pitanjem fojbi. Knjiga *Istra na raskrižju O povijesti migracija pučanstva Istre* nastala radom u domaćim i stranim arhivima predstavlja hvalevrijedan pothvat u osvjetljavanju još jednog fragmenta bogate povijesti Istre.

Marko Jelenić